

Oponentský posudek disertační práce

Mgr. Jan Lamser

Teologie hry ve dvacátém století - Hugo Rahner a Jürgen Moltmann: slepá cesta?

Vypracoval: doc. Michal Kaplánek, Th.D.

A. Charakteristika disertační práce

Doktorand Jan Lamser zpracoval disertační práci na velmi inspirativní téma, které považuji za důležité, ačkoliv se na něj dnes pozapomnělo. Je samozřejmě otevřenou otázkou, zda můžeme mluvit o komplexní „teologii hry“ anebo spíše lze vnímat hru jako klíč k teologii, jak to učinili oba autoři, jejichž dílo doktorand zkoumá. Jistě se nejedná o jediné teology 20. století, kteří se ve svém díle dotkli fenoménu „hra“. Vzhledem k tomu, že jak Hugo Rahner, tak Jürgen Moltmann věnovali souvislosti teologie a hry samostatné – byť nepřilíš rozsáhlé – monografie, můžeme považovat doktorandův výběr těchto autorů za legitimní.

Struktura předložené disertační práce je logická a propracovaná. Doktorand velmi dobře zasadil díla obou zkoumaných autorů do kontextu doby, života a díla každého z nich. Stejně tak se mu podařilo postřehnout určitou návaznost Moltmannova díla na knížku H. Rahnera (mezi prvním vydáním obou klíčových monografií uběhlo 22 let: 1949-1971). Trochu zarážející ovšem je jak velký rozsah disertační práce (270 číslovaných stran), tak i kvantitativní a kvalitativní rozdíly mezi oddíly věnovanými H. Rahnerovi a J. Moltmannovi. Zatímco životu a dílu Hugo Rahnera věnuje autor 62 stran, život a dílo Jürgena Moltmanna zahrnuje téměř dvakrát tak velký rozsah (157 stran); naproti tomu závěrečná část práce (5. kap. + Závěr) je ve srovnání s předchozím textem relativně stručná. Z rozsahu i kontextu práce se zdá, že doktorand je odborníkem na dílo J. Moltmanna, zatímco dílo H. Rahnera studoval zřejmě pouze za účelem této disertace. Pokud tomu tak je, dají se pochopit jak zmíněné kvantitativní rozdíly, tak i rozdíl v hloubce vhledu do díla obou zkoumaných autorů.

Autor předložené disertační práce se snažil postupovat při pojednání o obou zkoumaných autorech obdobným způsobem: nejprve představil kontext života zkoumaného autora, poté jeho dílo a nakonec jeho „teologii hry“. U H. Rahnera identifikoval klíčovou roli „teologie Abenlandu“ a významný vliv skupiny Eranos na vznik pojednání *Der spielende Mensch*. U J. Moltmanna velmi dobře vystihuje jak vliv politických a sociokulturních okolností vzniku díla (po r. 1968), tak i celkového zaměření Moltmannovy teologie odpovídající právě této době. Cenné pro kapitolu věnovanou Moltmannovi je ale rozvíjení tématu hry, které doktorand objevuje v dalších Moltmannových dílech.

Srovnání Moltmannovy a Rahnerovy „teologie hry“ je sice zajímavé, ale nepřipadá mi příliš přesvědčivé. Nemyslím si totiž, že můžeme o obou autorech tvrdit, že ve svých dílech o hře představili komplexnost svého teologického pohledu, ani to, že by pro oba byla díla věnovaná hře jako teologickému pojmu okrajová (srov. s. 242). Jestliže doktorand ve své práci komentuje Moltmannovu stať o hře pomocí citátů z dalších, nesporně významnějších Moltmannových děl, usuzuji z toho, že alespoň u Moltmanna nelze tvrdit, že by téma hry bylo pouze okrajové.

B. Přínos předložené disertační práce

Předložená disertační práce znamená pro českou teologii přínos z několika hledisek:

- přináší do českého teologického diskursu aktuální nové téma
- přináší možnost rozvíjet vnímání božského i lidského jednání jako hry
- přináší možnost „osvobození od Zákona“ v moltmannovském smyslu
- může být inspirací pro „teologii scholé“

Je skutečností, že téma hry dosud žádný český teolog systematicky nezpracoval, ani – pokud je mi známo – neexistuje na toto téma v české teologické literatuře žádné rozsáhlejší pojednání. Ačkoliv jsou do češtiny přeložena základní filosofická díla o hře (Huizinga, Fink, Caillois), nenašla zatím ozvěnu mezi teology. Pro zmíněné filosofy je hra klíčovým fenoménem kulturní antropologie. Tím otevřeli možnost – jak pro Rahnera a Moltmanna, tak také pro nás – vytvořit z fenoménu „hra“ interpretační klíč pro lidské jednání před Bohem, tak pro Boží jednání s člověkem. Pokud se nějaký teolog vydá tímto směrem, může objevit mnoho inspirujícího a osvobozujícího; současně však se ocitá v nebezpečí hrozící všem tvůrcům teorií: vytvoří z objevených souvislostí univerzální princip, na němž vystaví komplexní teorii, která musí být vždy zákonitě překonána, protože se v ní objeví trhliny.

Daleko větším přínosem předložené práce je dle mého soudu zprostředkování Moltmannovy teologie, a to zejména protikladu *svobody*, která je projevem postoje hry, a *Zákona*, který omezuje a manipuluje, a to i prostřednictvím zneužití „herního principu“.

Vzhledem k tomu, že se osobně zabývám pedagogikou volného času, a tedy i významem *scholé* pro život člověka (srov. Pieper, Muße und Kult), vnímám potenciál předložené práce také v podnětech pro rozvoj „teologie volného času“ nebo přesněji „teologie scholé“.

C. Poznámky a připomínky

Za nejzávažnější nedostatek předložené disertační práce považuji její slabou komunikabilitu, která je způsobena především abundancí cizích slov (např. spoilsport), včetně slov nestandardních (amplifikovat) nebo novotvarů (mankurtizovaný). Místy mi

časté použití autorem nově zavedeného pojmu připadá až manipulativní. Mám tím na mysli zejména výraz „kardinalistické hry“, který sice lze na základě vysvětlení v pozn. č. 483 na s. 139, pochopit, což však ještě není dostatečným důvodem k zavedení pojmu jako „terminus technicus“ ve zbytku práce. Autor tento pojem používá tak často, že čtenáři nezbyvá než jej přijmout.

Je třeba ocenit, že autor prostudoval velké množství pramenů, a to zejména v angličtině a němčině, a že tyto texty věrně reprodukuje a interpretuje. Někdy ovšem jsou jeho překlady diskutabilní, což začíná už u překladů obou klíčových děl – *Der spielende Mensch* a *Die ersten Freigelassenen der Schöpfung*. Domnívám se, že německému výraz *Der spielende Mensch* lépe odpovídá doslovný překlad „hrající člověk“ nebo „hrající si člověk“, případně upraveno do podoby „člověk jako hráč“ než „člověk ve hře“, protože tento překlad staví člověka do pasivní pozice, ačkoliv záměrem autora je pojednat o člověku jako aktéru hry. Podobně je tomu s překladem německého názvu Moltmannova díla *Die ersten Freigelassenen der Schöpfung*, který obsahuje dva podstatné momenty: osvobození a stvoření. A hra může být chápána jako výraz „osvobozené existence“ či „nezávislé závislosti“.

Pokud jde o Hugo Rahnera, je škoda, že doktorand nepoužil některé novější články vztahujících se k jeho tématu, jako například článek R. Fröhlicha „Zum Menschenbild Hugo Rahners“ (*Zeitschrift für katholische Theologie*, 2000, 164-172) nebo příspěvek F. Heidinga v čísle věnovaném H. Rahnerovi v témže časopise (r. 2019, 313-333). V souvislosti s H. Rahnerem doktorand také prezentuje teologii směřující k „aggiornamentu“ Druhého vatikánského koncilu velmi zjednodušujícím způsobem, jakoby se jednalo o odmítnutí tradice (s. 28). Celkově se zdá, že znalost kontextu katolické teologie 20. století je u autora menší než je třeba znalost Moltmanna a jeho návaznosti na české myslitele (usuzuji na to např. z poznámky o Katechismu katolické církve na s. 34, kde není jasné, jaký katechismus má autor na mysli).

Dalším problematickým bodem práce jsou schémata používaná na s. 63, 64, 66, 170, 171 a 187. Tato schémata jsou bez výkladu nepochopitelná. V textech jsou sice klíčové pojmy vysvětleny a dány do vztahu; není ovšem jasné, jak by mělo jednotlivé schéma vyjadřovat tyto vztahy.

Za hlubší reflexi – možná i v rámci obhajoby – by stála otázka, zda měli západní levicově smýšlející teologové, kteří v 60. létech diskutovali jak s některými českými teology, tak s reformními marxisty, dostatečný vhled do situace ve východním bloku a dokázali ji kriticky hodnotit.

Překvapením pro mě byla pozn. 575 na s. 163: „*Motiv krásy v souvislosti s Boží slávou v teologii zastihuje obvykle etika; jen Karl Barth v moderní křesťanské tradici Bohu přisuzuje krásu, právě s odkazem na lásku a slávu Boží, která vyzařuje radost.*“ Tato poznámka mi připadá neoprávněně zevšeobecňující, jakoby autor neznal Tomáše Špidlíka nebo další autory, kteří ideu krásy v teologii rozvíjejí.

Další připomínky jsou drobnější a týkají se spíše jazykové stránky předložené disertační práce. V tak rozsáhlé práci se samozřejmě dá tolerovat určitý počet překlepů a typografických nedostatků. Přesto jsou pro mě některé opakující se nedostatky nepochopitelné: nechápu, proč autor u německých jmen nebo názvů s přehláskou (¨) někdy přehlásku vůbec neužívá a jindy užívá přehlásku maďarskou (dvě čárky nad písmenem); podobně mi není jasné, proč někdy používá v němčině velká písmena na začátku slov, kde se velká písmena neužívají (v názvu) a jindy zase používá u substantiv malá začáteční písmena. Také mi není jasné, proč autor používá u některých citátů hebrejskou abecedu, i když se mu ve Wordu při převodu do českého textu změnil pořadí písmen. Zarážející je, že si toho autor při korektuře nevšiml (s. 162, 164). Chybu najdeme i v latinském textu (s. 191).

D. Celkové hodnocení disertační práce

Disertační práce Mgr. Jana Lamsera představuje bezpochyby poctivou analýzu vybraného tématu u dvou významných teologů 20. století. Můžeme ji považovat za přínos pro českou teologii. Pro knižní vydání je ovšem nutné práci stylisticky přepracovat. Práci **doporučuji k obhajobě**.

V Českých Budějovicích dne 3. dubna 2021

doc. Michal Kaplánek, Th.D.
oponent